
О. ГИЛЯКА

здобувач кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
молодший науковий співробітник відділу
координації правових досліджень
НАПрН України

УДК 340.12 (094)

Юридичний документ: особливості та законодавче регулювання

Стаття присвячена розгляду питання особливостей та законодавчого регулювання юридичного документа. Проаналізовано чинне законодавство для з'ясування ролі юридичних документів. Проведено огляд основних баз юридичних даних, що поєднують у собі значні за обсягом та кількістю юридичні документи, необхідні для повсякденної діяльності юристів-практиків та науковців.

Ключові слова: юридичний документ, інформація, база даних, реєстр.

У суспільстві постійно створюється та функціонує велика кількість різних за формою та змістом документів. Від організації документообігу залежить ефективність роботи закладів, підприємств та фірм. За допомогою задокументованої інформації здійснюються планування, фінансування, розпорядка діяльність апарату управління, ведуться бухгалтерський облік та звітність. Під час проведення перевірок та ревізій перевіряють саме документи, оскільки вони служать основним доказом тих чи інших фактів і джерелом інформації. На основі документів

контролюється дотримання законності, а воля державних органів доводиться до відома виконавців [1, с. 5].

Саме тому вивчення юридичних документів важливе як з наукової, так і з практичної точок зору. Перш за все мова йде про дослідження функціональних зв'язків юридичних документів з іншими засобами правового регулювання, що сприятиме вирішенню багатьох спірних питань прийняття і дії юридичних документів, уточненню функціонального призначення окремих різновидів юридичних документів. Окремі аспекти цієї проблематики при-

вертали увагу багатьох науковців – вітчизняних (зокрема, В. О. Бутенка, А. В. Зубенка, Н. М. Пархоменко, П. М. Рабіновича, Т. В. Сендецької, С. В. Собура, О. Е. Чекотовської), так і зарубіжних (С. С. Алексєєва, О. П. Вершиніна, М. О. Власенка, К. В. Каргіна, А. С. Піголкіна, О. Ф. Черданцева, К. С. Шугріної, Ернеста Капароса, Стефана Коттіна, Дід'єра Фрошота).

Будь-який юрист виконує дві операції: дослідження необхідних першоджерел для вирішення поставленої проблеми і «власну рефлексію» для співвіднесення документації з конкретними особливостями питання, що розглядається [2, с. 33]. Незалежно від предмета і масштабів дослідження вченому-правознавцю неминуче доведеться здійснити дві дії, протилежні за своєю логічною сутністю: аналіз першоджерел і синтез отриманої інформації. У той же час, незалежно від організації рефлексії, можливі дві різні схеми використання даних: емпіричний метод і догматичний метод. Емпіричний метод, що ґрунтується виключно на використанні досвіду, а не на загальній теорії, полягає в підборі вже наявних рішень: у вигляді закону, прецедентів із судової практики, іноді тлумачень для ідентичних ситуацій. Догматичний метод, навпаки, спирається не на досвід, який якщо і має вплив, то тільки допоміжного характеру, а на загальну теорію – загальну стосовно різних правознавчих шкіл, щодо історії права, порівняльного права, основних принципів, юридичних категорій. Цей метод багато в чому залежить від традиції тлумачення законів [3, с. 120–121].

Проте і в першому, і в другому випадках юридичний документ виступає джерелом інформації, завдяки аналізу і синтезу якого юрист приймає рішення в конкретній ситуації. Великий обсяг документів і потреба у спеціалізації ведуть до об'єднання першоджерел за галузями або навіть у межах багатодисциплінарного утворення, за змістом справ: сучасна тенденція полягає в тому, що в рамках однієї справи відбувається поєднання різних правових джерел. Має місце також диверсифікація інструментів юридичного документування: розрізняються видання загального характеру, у вигляді енциклопедій або оглядів, і видання, що спеціалізуються по окремих секторах [2, с. 34].

Юридична інформація може обмежуватися офіційними документами: тексти законодавчих та підзаконних актів, рішення судів різної інстанції, з коментарями чи без таких. Ця інформація може складатися також у системному висвітленні справ у сфері позитивного права за галузями, за типами справ або за конкретними інститутами чи питаннями. Найчастіше юристу доводиться звертатися одночасно до всіх видів першоджерел. Він використовує кодекси, довідники, офіційні огляди або огляди подій у приватному секторі, загального або спеціального характеру. Він вивчає роботи теоретиків або практиків, публікації у великому обсязі або збірники встановлених форм і зразків документів [2, с. 41]. Саме документ – зафіксована на матеріальному носії інформація, що має юридичну силу, служить основним доказом того чи іншого факту при вирішенні спорів у судах [1, с. 5]. Усі процесуальні документи за видом інформа-

ції можна поділити на дві групи. До першої відносять документи, що містять доказову інформацію та є необхідними для повного, всебічного та об'єктивного розгляду конкретної справи. До другої групи належать документи, що створюються компетентними державними органами під час здійснення своєї діяльності за результатами розгляду справи. Їх спільною рисою є те, що і перші, і другі повинні відповідати за формою та змістом вимогам, встановленим чинним законодавством.

Зокрема, відповідно до ст. 57 ЦПК України доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко- і відеозаписів, висновків експертів [4]. У свою чергу, ст. 64 ЦПК України встановлює, що письмовими доказами є будь-які документи, акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи. Письмові докази, як правило, подаються в оригіналі. Якщо подано копію письмового доказу, суд за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, має право вимагати подання оригіналу [4].

Згідно зі ст. 69 КАС доказами в адміністративному судочинстві є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і за-

перечення осіб, які беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються судом, зокрема, на підставі письмових доказів, висновків експертів [5]. Схожі норми містить і КПК України. Так, ст. 84 КПК передбачає, що доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є речові докази, документи, висновки експертів [6].

Згідно зі ст. 99 КПК України документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До документів можуть належати: матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні); матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; складені в порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії; висновки ревізій та акти перевірок [6].

Матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [7], за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися у кримінальному провадженні як докази.

Сторона кримінального провадження, потерпілий зобов'язані надати суду оригінал документа. Оригіналом документа є сам документ, а оригіналом електронного документа – його відображення, якому надається таке ж значення, як і документу. Дублікат документа (документ, виготовлений у такий же спосіб, як і його оригінал) може бути визнаний судом як оригінал документа. Сторона кримінального провадження, потерпілий мають право надати витяги, копії, узагальнення документів, які незручно повністю досліджувати в суді, а на вимогу суду – зобов'язані надати документи у повному обсязі. Також КПК України передбачає такий вид документа, як протокол, який складається слідчим або прокурором, які проводять відповідну процесуальну дію, під час її проведення або безпосередньо після її закінчення [6].

Звертає на себе увагу те, що чинне законодавство передбачає чіткі вимоги до форми та змісту документів, що є доказами по конкретній справі, підтверджують повноваження на представлення інтересів та засвідчують інші обставини по справі. Важливим є й те, що судові органи під час своєї діяльності також створюють документи, для яких передбачається у галузевих кодексах порядок формування та чіткі вимоги до внутрішнього змісту.

Велика кількість документів, яка утворює вагомий обсяг інформації, обумовлює необхідність формування методів обробки юридичної інформації. У сучасному світі важливу роль у вирішенні питання обробки інформації виконують комп'ютерні технології, які дозволяють формувати бази даних юридичних документів. Використання банків даних, особливо в юридичній сфері, передбачає певну концентрацію інформації у вигляді документів або її розумний розподіл за галузями, але всередині єдиного банку даних [3, с. 125]. Питання правового регулювання електронного документообігу як усередині суверенних держав, так і на міжнародній арені, набувають у наш час усе більшої актуальності у зв'язку з упровадженням ефективних інформаційно-комп'ютерних технологій практично в усі сфери суспільно-виробничої діяльності [8].

Головна мета процесу інформатизації будь-якої системи документів полягає в тому, щоб якомога швидше знаходити та надавати в найбільш зручному вигляді дані, закладені в систему [9, с. 76]. Уведення документів у базу даних передбачає їх попередній об'єктивний відбір на підставі чітких, постійних і загальновідомих критеріїв: належність до сфери права, відповідність фактам, статистичний характер. Тобто все те, що допомагає аналізувати проблеми, які виникають при розгляді окремих ситуацій [3, с. 126]. Таким чином, одним із найважливіших шляхів підвищення ефективності правової політики сучасної держави є впорядкування правових документів, приведення їх за допомогою системного зчеплення в єдине несуперечливе ціле [10, с. 139].

Сьогодні в Україні функціонує велика кількість баз юридичних даних, що поєднують у собі значні за обсягом та кількістю юридичні документи, які містять обсяг інформації, необхідної для повсякденної діяльності юристів-практиків та теоретиків. Першу комп'ютерну правову систему «Нормативні акти України» розроблено у вересні 1991 р. на замовлення Верховної Ради України. Вже тоді були закладені основи побудови структури бази даних, функціональні можливості, які притаманні системам нормативних правових актів і сьогодні. З часу створення перша система зазнала багатьох модифікацій: розширювався інформаційний склад бази даних, розроблялося нове програмне забезпечення під більш сучасні платформи операційних систем, були випущені системи нормативно-правових актів з базами законодавства в перекладах російською та англійською мовами, з базою судових рішень [11].

Окрім баз нормативно-правових актів існують й інші системи об'єднання юридичних документів з метою упорядкування великої кількості інформації. Так, у жовтні 2003 р. закінчилась дослідна експлуатація Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, в якій брали участь Міністерство юстиції, Міністерство освіти та Служба безпеки України. Після успішного проведення дослідної експлуатації, Міністерство юстиції відкрило доступ до реєстру. Відтепер фізичні та юридичні особи мають можливість скористатись єдиною в Україні Державною електронною базою даних нормативно-правових актів.

Необхідність створення зазначеного реєстру виникла у 1992 р. Президентом України був підписаний Указ «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» [12]. Перш за все були визначені головні принципи його функціонування та створена необхідна нормативна база. Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів – це єдина електронна база даних, де зберігаються тексти виданих державними органами влади актів законодавства, починаючи з 1985 р. і дотепер. Реєстр являє собою автоматизовану систему збирання, накопичення та опрацювання актів законодавства, які підтримуються у контрольному стані; система поповнюється новими актами, а також змінами та доповненнями до існуючих.

Метою запровадження реєстру є забезпечення дотримання єдиних принципів ідентифікації нормативно-правових актів. Законодавство України має бути доступним для населення, але під час друку нормативних актів у офіційних виданнях можливі помилки у текстах нормативно-правових актів. До того ж усі офіційні видання є паперовими носіями інформації, використання яких має низку недоліків. По-друге, виключається можливість підтримання тексту в актуальному стані при внесенні до нього змін та доповнень. Електронний варіант зберігання та поширення текстів нормативно-правових актів є зручним; він сприяє більш швидкому доступу до інформації та надає можливість оперативно отримувати відповідні зміни, постійне виникнення яких зумовлене стихійністю законодавства.

Державний реєстр забезпечує надійне ведення обліку нормативно-правових актів у межах інформаційного простору України, сприяє наданню інформації про нормативно-правові акти та забезпечує доступність цієї інформації для широкого кола осіб. Від вищезазначеної бази даних нормативно-правових актів Державний реєстр відрізняється тим, що він має особливий статус. Витяг із нього є офіційним документом, на відміну від інших баз даних, що є інформаційно-довідковими. Інформація в реєстрі є відкритою. Користувачами реєстру можуть бути будь-які юридичні та фізичні особи, у яких виникла потреба в отриманні інформації і які звернулися до одного з Адміністраторів Реєстру з відповідним запитом за встановленою формою.

На сьогодні залишається найбільш поширеною база даних «Законодавство України», що розміщена на веб-сайті Верховної Ради України, проте, слід урахувати, що база має інформаційний характер і не є офіційним друкованим виданням. Вона використовується згідно із Положенням про веб-сайт Верховної Ради України, затверджений розпорядженням Голови Верховної Ради України від 24 травня 2001 р. №462 [13].

Інформативним для повсякденної діяльності юристів-практиків та науковців є й Єдиний державний реєстр судових рішень, в якому розміщені рішення судів різних інстанцій та юрисдикцій. Існування зазначеного реєстру забезпечує вільний доступ до рішень суду усіх осіб, що, у свою чергу, робить діяльність судової влади прозорою та доступною. Єдиний державний реєстр судових рішень (далі – Реєстр) – авто-

матизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень. До Реєстру вносяться судові рішення Верховного Суду України, вищих спеціалізованих, апеляційних та місцевих судів – вироки, рішення, постанови, накази, ухвали, окремі ухвали (постанови) суду, що ухвалені (постановлені) судами у кримінальних, цивільних, господарських справах, у справах адміністративної юрисдикції, у справах про адміністративні правопорушення, крім судових рішень, які містять інформацію, що є державною таємницею.

Судові рішення, внесені до Реєстру, є відкритими для безоплатного цілодобового доступу на офіційному веб-порталі судової влади України відповідно до Закону України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 р. №3262-IV [14]. База даних Реєстру містить інформацію довідкового характеру. Будь-яка текстова, графічна або інша (аудіо- та відео-) інформація, представлена на офіційному веб-порталі судової влади України (крім текстів офіційних документів), захищена авторським правом. Цей захист поширюється на програмне забезпечення, пошукові алгоритми, оформлення та структуру сторінок, а також саму Базу даних.

Таким чином, юридичний документ – зафіксована на матеріальному носії правова інформація, що має юридичну силу, служить основним доказом того чи іншого факту. Чинне законодавство передбачає чіткі вимоги до форми та змісту юридичних документів, конкретні види, що застосовуються у конкретній справі. Юридичні документи за видом інформації можна поділити на ті,

що містять доказову інформацію та є необхідними для повного, всебічного та об'єктивного розгляду конкретної справи, і ті, що створюються компетентними державними органами під час здійснення своєї діяльності за результатами розгляду справи. Будь-який юрист у своїй діяльності використовує такі юридичні документи, як закони, кодекси, довідники, офіційні огляди або огляди подій у приватному секторі, загального або спеціального характеру, робо-

ти теоретиків або практиків, юридичні публікації, збірники встановлених форм і зразків. Велика кількість юридичних документів обумовлює необхідність формування методів її обробки у вигляді бази даних юридичних документів, що суттєво спрощує юридичну діяльність адвокатів, нотаріусів, судів, державних службовців та співробітників органів місцевого самоврядування, кадрової служби, правоохоронних органів, прокуратури, юрисконсультів тощо.

Список використаних джерел

1. Фёдорова И. А. Юрисдикционные документы : учеб.-метод. комплекс / И. А. Фёдорова. – М. : Изд. центр ЕАОИ, 2010. – 80 с.
2. Dunes A. Documentation juridique / André Dunes ; Méthodes du droit. – Paris : Dalloz, 1977. – 198 p.
3. Бержель Ж.-Л. Общая теория права : пер. с фр. / Жан-Луи Бержель ; под. общ. ред. В. И. Даниленко. – М. : Изд. дом NOTA BENE, 2000. – 576 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відом. Верховної Ради України. – 2004. – № 40. – С. 1530. – Ст. 492.
5. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV // Відом. Верховної Ради України. – 2005. – № 35. – С. 1358. – Ст. 446.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відом. Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10. – С. 474. – Ст. 88.
7. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // Відом. Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
8. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 № 537-V // Відом. Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – С. 511. – Ст. 102.
9. Linant de Bellefonds Traite de Droit Compare / Linant de Bellefonds. – Paris : Mouton, 1965. – Vol. I. – 120 p.
10. Российская правовая политика : курс лекций для вузов / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько ; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Саратов. фил., Саратов. гос. акад. права. – М. : Норма, 2003. – 520 с.
11. Дещо з історії та особливості комп'ютерних правових систем НАУ [Електронний ресурс] : Професійна юридична система. Мега НАУ. – Режим доступу : http://www.nau.kiev.ua/index.php?page=mega_secrets&name=1. – Загол. з екрану.
12. Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : Указ Президента України від 03.10.1992 № 493/92 // Збірник указів Президента. – 1992. – № 4.
13. Положення про Веб-сайт Верховної Ради України у глобальній інформаційній мережі Інтернет [Електронний ресурс] : Розпорядження Голови Верховної Ради України від 24.05.2001 № 462. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/462/01-%D1%80%D0%B3>.
14. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – С. 585. – Ст. 128.

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2014

Гиляка О. Юридический документ: особенности и законодательное регулирование

Статья посвящена рассмотрению вопроса особенностей и законодательного регулирования юридического документа. Проанализировано действующее законодательство для выяснения роли юридических документов. Проведен обзор основных баз юридических данных, сочетающих в себе значительные по объему и количеству юридические документы, необходимые для повседневной деятельности юристов и ученых.

Ключевые слова: юридический документ, информация, база данных, реестр.

Gilyaka O. Legal Document: Features and Legislative Regulation

In a society constantly creates and operates a large number of different form and content of documents. From workflow depends on the efficiency of institutions, enterprises and firms.

That is why it is important to study legal documents both scientific and practical points of view. First of all, it is a study of the functional relationships of legal documents with other means of legal regulation that will help resolve many disputes decision and action legal documents, specification of the functional purpose of different types of legal documents.

Legal information may be limited to official documents: texts of laws and regulations, court decisions different instances, with or without such comments. This information may also consist of lighting system management in the field of positive law by sector, by type of cases or on specific institutions or issues. Most lawyer have to go at once to all types of primary sources. It uses codes, guides, official reviews or reviews developments in the private sector, general or special character. He studied the work of theorists and practitioners, publications in large volume or collections of established forms and sample documents.

Document – recorded on a physical medium the information is valid, is the main proof of a fact in dispute resolution in the courts. All procedural documents by type of information can be divided into two groups. The first section includes documents containing evidence and information necessary for a complete, thorough and objective consideration of the case. The second group includes documents created by the competent authorities in the exercise of its activity after hearing.

A large number of documents, which forms a significant amount of information, necessitate the formation of legal methods of processing information. In today's world an important role in deciding whether computer perform information processing technologies to generate a database of legal documents.

Legal document – recorded on a physical medium disclaimer that legally binding, is the main proof of a fact. Current legislation provides clear requirements for the form and content of legal documents, specific types used in a particular case. Legal documents by type of information can be divided into those that contain information and evidence necessary for a complete, thorough and objective consideration of the case and those established by the competent authorities in the exercise of its activity after hearing.

Keywords: legal document, information, database, register.